

3.

Arkæologisk Litteratur.

Af Poul Nørlund.

Hovedbegivenheden indenfor den danske Middelalder-Arkæologi i de seneste Aar er Udsendelsen af 2. Bind af Francis Becketts *Danmarks Kunst* (1927), omhandlende Gotiken. Det er et grundlæggende Arbejde, i endnu højere Grad end det første Bind, for saa vidt som en meget væsentlig Del af det behandlede Materiale her publiceres for første Gang, ialfald i en større Sammenhæng under kunsthistoriske Synsvinkler. Paa den anden Side har Behandlingen af Gotiken en mere foreløbig, ufærdig Karakter end Skildringen af den romanske Kunst, hvor der i det mindste for Arkitekturens Vedkommende forelaa grundige Forarbejder paa næsten alle Punkter. Lykkeligst gennemført er det store Afsnit om det gotiske Kalkmaleri, særlig Skildringen af det 14. Aarh.; det er vel ogsaa denne djærve, haandværksmæssige Kunststart, der indenfor vor gotiske Kunst kan paaregne størst almindelig Interesse. Det er dog beklageligt, at Forf. i saa høj Grad har ladet den rent topografiske Leddeling af Stoffet have Overtaget. Ved en mere sammenfattende kronologisk Fremstilling vilde selve den kunsthistoriske Udvikling, som foregaar, og ogsaa de enkelte Perioders og de enkelte Landsdeles forskelligartede Indsats være traadt anderledes klart frem. En lignende Indvending maa gøres overfor Behandlingen af den kirkelige Arkitektur; Grupperingen af Stoffet er ikke strængt historisk. Her som i alle Bogens andre Afsnit er der mange udmærkede Iagttagelser og lærde, vel underbyggede Sammenstillinger, men en vis Mangel paa organisk Sammenhæng i selve Dispositionen er dog følelig. Vistnok hænger denne Svaghed sammen med Forf.s store Ædruelighed og Forsigtighed, idet han ikke paa noget Punkt indlader sig paa at konstruere en Sammenhæng, hvor den ikke øjensynlig er til Stede.

Det har været et møjsommeligt Mosaikarbejde — besværligere end de fleste gør sig nogen Forestilling om — at skildre de spredte og mangeartede kunstneriske Minder fra Danmarks Middelalder i en samlet Fremstilling. For en Kunsthistoriker er det maaske ogsaa et Stykke Askese at skulle færdes i et Niveau, der unægtelig ligger under Verdenskunstens; vor gotiske Kunst er adskillig mere provinsiel end den romanske, og det betydeligste deraf virker forøvrigt meget udansk, som f. Eks. Claus Bergs Træskærerarbejder. I saa Henseende kan jeg dog ikke ynke Dr. Beckett. Men han fortjener en Tak for sit med saa megen Indsigt gen-

nemførte Værk; den bedste Tak vil han faa ved at der arbejdes videre paa det Grundlag, han her har skabt.

Vilh. Lorenzen fører sejgt og støt sit store Værk om de danske Klosters Bygningshistorie videre frem. De to sidste Bind omhandler *Antonitterklostrene* og *Johannitterklostrene* (1926 og 1927); Hovedmonumenterne er henholdsvis Præstø Kirke, der dog som klosterlig Arkitektur er af inderlig ringe Interesse, og Sct. Hans i Odense, hvoraf endnu Klostret er bevaret i det nuværende Odense Slot og Stiftelsens Sygehus formentlig i den nuværende Præstegaard (dog kun det nedre Stokværk). Af Hovedklostret i Antvorskov er som bekendt kun Ruiner i Behold, af Dueholm paa Mors en enkelt Bygning af Klostret. Trods det sparsomme Materiale og de mange dunkle Punkter angaaende de enkelte Bygningers Anvendelse er Behandlingen af Johannitterordenens arkitektoniske Minder i Danmark af betydelig Interesse, ikke mindst fordi denne Orden er blevet stærkt forsomt af Arkitekturhistorikerne ude i Europa. Det er en gennemgaaende Regel, at Klostrene til at begynde med har dannet spredte Anlæg, at Kirkerne har været ret spartanske, selv om de efterhaanden ved Udvidelser og Tilbygninger kan naa en anselig Størrelse, og at man selv ved de yngre firfløjede Anlæg altid har givet Afkald paa en Korsgang. Selve Grundlaget for Johannitterordenen var et andet end for de andre Klostre. Dens Hovedopgave var at skaffe Penge til Kampen mod de Vantro, ved Indsamlinger og ved Overskud af Godsdriften. Ordenen var en international Indsamlingsorganisation; derfor gjaldt det om at holde Munkenes Antal nede paa det strængt nødvendige Minimum, og der turde ikke ofres for meget paa Kirkebygningerne. Ordenens særlige og meget fortjenstfulde Interesse var Sygeplejen, og den ved disse Klostre, ialfald i Danmark, stærkt udviklede og formodentlig ogsaa økonomisk fordelagtige Alderdomshjems-Institution, med »Donati«, Indgivne af begge Køn og overvejende af Adelen, som slog sig ned ved Klostrene uden at underkaste sig Ordensreglerne, har ogsaa givet Anledning til Opførelse af Bygninger, som falder udenfor det sædvanlige Klostertilbehør.

William Anderson: *Skånes romanske landskyrkor med breda västtorn* (Lund 1926) er først og fremmest en monografisk Behandling af en særlig for det sydlige og østlige Skaane karakteristisk Kirketype med oprindelige, meget monumentale Vesttaarne, der i Modsætning til den almindelige kvadratiske Taarnplan sædvanlig har Skibets Bredde, men er smallere i Ø.-V. Taarnrummet forbindes med Skibet ved en Arkade, oftest dobbelt

eller tredobbelt, og ovenover forekommer ikke sjælden et hvælvet Stokværk med Galleriaabning ind mod Skibet. Ogsaa beslægtede Monumenter fra det øvrige Skandinavien drages med ind i Undersøgelsen. En Række bornholmske Taarne viser nøje Afhængighed af de skaanske Typer; paa Sjælland hører de tve-taarnede Kirker i Tveje-Merløse og Fjenneslev til Gruppen; ogsaa flere af de skaanske Kirker har eller har haft en Tvedeling af Taarnets øvre Stokværk. Det gøres gældende, at de romanske Taarne ikke fra Begyndelsen af er bygget som Forsvarsværker, ej heller som Klokkehuse, men udelukkende for kultiske Formaal. Udenfor Skandinavien findes den samme Taarntype især i Mark Brandenburg, Braunschweig og det gamle Sachsen. Det er sikkert rigtigt at søge Forbillederne for de skaanske Anlæg det sidstnævnte Sted (Halberstadt, Quedlinburg), hvorfra saa mange Strømninger indenfor Kirkekunsten er gaaet mod Nord, særlig i det 12. Aarh. Svagere er Grundlaget for Forf.s Dateringer; paa dette Punkt synes det i det hele vanskeligt at naa til fast underbyggede Resultater, men som et Bidrag til fortsat Diskussion maa den energiske og paa omfattende Studier byggede Undersøgelse modtages med Taknemmelighed. Bagest i Bogen gives et Kort med de vigtigste af de herhenhørende skandinaviske Monumenter indtegnede; af de faa danske Kirker er dog en stor Procentdel placeret forkert. Hee (ved Ringkøbing) er lagt ved Ribe, Skarpsalling (ved Løgstør) er flyttet til Salling, Kirkehyllinge (i Horns Herred) er forvexlet med Hyllinge ved Skelskør. Ogsaa det franske Resumé er meget skødesløst udarbejdet. Forfattere burde betænke, at et Resumé maaske gennemgaaende læses nok saa flittigt som selve Texten.

Helge Kjellin: *Die Hallenkirchen Estlands und Gotland* og samme Forf.: *Die Kirche zu Karris auf Oesel und ihre Beziehungen zu Gotland* (Lund 1928) er to nye, værdifulde Led i den Række af baltisk orienterede Studier, som vi skylder moderne svenske Arkitekturforskere. De estiske Hallekirker fra Tiden før og efter 1300 gaar til syvende og sidst tilbage til westfalske Forbilleder, men ganske øjensynlig med Gotland som Mellemlid. Dansk Paavirkning, som ellers af historiske Grunde skulde være naturlig, mærkes ikke ved denne Type af Kirker, heller ikke ved Dominikanerkirkerne, skønt Dominikanerne i Reval var kommet fra Danmark. (En lille Lapsus bør maaske anholdes fra dansk Side, idet Forf. under Omtalen af Kalundborg Kirke henfører Esbern Snares Død til 1176; skal være 1204). — Karris Kirke paa Øsel, som dateres til Tiden ca. 1350, er fortrinsvis paavirket fra Gotland, dog spores ved Siden heraf tilsyneladende ogsaa dansk

Indflydelse ved Enkeltheder som Ribbeprofiler, Dværgsøjler og Profilbælter paa Søjleskaffer, Træk der ialfald ikke peger mod Gotland. — Forf. har været Professor i Dorpat og har Fortjenesten af her at have grundlagt et moderne kunst-arkæologisk Studium; den vidtdrevne Udførlighed, hvormed denne ene Kirke er behandlet — Fremstillingen er paa sine Steder ved at svulme op til en hel Kunsthistorie, iøvrigt med mange interessante og værdifulde Specialundersøgelser, — begrundes med Ønskeligheden af at give den estiske Kunstforskning et fast-dateret Udgangspunkt for fortsatte Studier.

Af det store svenske Kunstinventarium *Sveriges Kyrkor*, som i 1912 grundlagdes og fortsat udgives af Riksantikvar S. Curman og Prof. J. Roosval, er foreløbig udkommet 28 Hæfter, omhandlende Kirker fra de forskellige Egne af Landet. Fra et specielt dansk Synspunkt er det blandt disse Hæfter først og fremmest Beskrivelsen af Kirkerne i Blekinge (Østre Herred), ved W. Anderson, der har Interesse, særlig maaske for Personalhistorikere. Stor almindelig Betydning har dog Skildringerne af saa vigtige Monumenter som Stockholms Storkyrka og nu sidst (Efteraaret 1928) af Riddarholmskyrkan, som behandles af Prof. Martin Olsson i en usædvanlig klar og udtømmende Analyse af Bygværket. Kirken er en Franciskanerkirke fra 1290erne, oprindelig toskibet, med Hovedskib og nordre Sideskib, ligesom flere af de danske. De oprindelige Hvælvinger har samtidige Kalkmalerier, der viser noget Slægtskab med Hvælvingsdekorationerne i Ringsted Kirke.

Thor Kiellands *Norsk Guldsmedkunst i Middelalderen* (Oslo 1927) er det første Arbejde i sin Art indenfor Skandinavien, det første Forsøg paa en samlet Skildring af Guldsmedekunstens Udvikling Middelalderen igennem under veksellende Paavirkning fra de forskellige Kulturcentre, Byzans, England, Frankrig, til sidst Nordtyskland. Egentlig burde et saadant Emne behandles under eet for hele Skandinavien; alle Landene følger i Hovedsagen de samme Udviklingslinjer, omend med en lidt forskellig Drejning i Orienteringen udefter, og de fra de forskellige Perioder bevarede Stykker vilde supplere hinanden smukt. Taget hver for sig fordeler Overleveringen fra de enkelte Lande sig derimod ret ujævnt, og det Stof, der maa arbejdes med, bliver undertiden noget spinkelt. Hermed skal dog ikke siges, at Forf. virkelig har isoleret sit norske Materiale. Bogen er tværtimod skrevet med bred Horisont, med Sans for det væsentlige, djærv og energisk i Undersøgelsen; ogsaa det kulturhistoriske og tids-historiske Stof mestres med Kyndighed; svagere er derimod her

og der selve den stilhistoriske Behandling. I et Indledningsafsnit gives en god Fremstilling af Guldsmedehaandværkets almindelige Forhold i Middelalderen. Indtrængende og med virkelig positivt Udbytte diskuteres ogsaa en Række tabte Hovedstykker indenfor Guldsmedekunsten, f. Ex. de tre Skrin, det ene udenom det andet, som gemte Hellig Olafs Ben, og Relikvieskrinet med den Splint af Kristi Tornekrone, som Filip den Smukke skænkede Magnus Lagabøter, og som i Sainte Chapelle højtidelig overraktes den norske Ærkebisp Jon Raude. — Naar det bekendte Hellig Olafs-Armrelikviar i Nationalmuseet (et kølnsk Emaljearbejde fra ca. 1225, som allerede i 17. Aarh. fandtes i den danske Konges Kunstkammer) anføres som stammende fra Domkirkeskatten i Trondhjem, er Forf. i og for sig i sin gode Ret, idet han her blot følger Opgivelser i Museets egne Kataloger lige til nyeste Tid. Jeg skal dog gøre opmærksom paa, at en fornyet Undersøgelse af Provenienspørgsmaalet har vist denne Opgivelser Uholdbarhed eller Ubeviselighed, idet de ældste Kunstkammerinventarer intet kender til, at Relikviaret skulde høre sammen med de øvrige trondhjemske Olafsminder. En Tradition herom dukker først op i Inventaret af 1737, hvor der kan paavises forkerte og ubegrundede »Traditioner« om adskillige af Samlingens Stykker. — Udeladelsen af et Register er rent ud sagt en Hensynsløshed overfor dem, der vil anvende Bogen til videnskabeligt Brug. Og naar Noterne anbringes bag i Bogen, vilde det i hvert Fald være en Hjælp ved den besværlige Benyttelse, hvis der ogsaa her i Notestoffet fandtes Titler over Kapitlerne; det er ikke saa ligetil altid at huske, hvad Nummer det Kapitel har, man læser i.

Endnu skal her omtales et fortjenstfuldt Arbejde af en ganske særlig Art, den kalundborgske Læge og Museumsmand J. S. Møllers: *Folkedragter i Nordvestsjælland* (1926). Det er først og fremmest et lokalhistorisk Arbejde og som saadant af høj Kvalitet; men desforuden er der ogsaa paa Baggrund af en kortelig op-ridset, almindelig nordisk Dragthistorie gjort et interessant Forsøg paa at paavise Levn fra de forskellige Tidsaldrer i senere Perioders Folkedragttypen. Et saadant Forsøg er af stor og almindelig kulturhistorisk Interesse, men iøvrigt overmaade vanskeligt og farligt. Særlig skal man vogte sig for at konstruere en typologisk Udvikling uden Hold i Overleveringen. Dragthistorie kan kun bygges paa selve Kilderne. At saaledes den spidsnakkede middelalderlige Hætte skulde have udviklet sig af Tophuen og ved yderligere Forlængelse være blevet til Munkekutten, er ikke holdbart. Hvert enkelt af disse Klædningsstykker

er laant sydfra, hvor de i det væsentlige kan forfølges helt tilbage til Oldtiden. — Det er Bernh. Olsens Fortjeneste at have paavist, at Folkedragterne ikke, som man tidligere antog, er selvgroede paa de forskellige Egne, men simpelthen ældre Overklassemoder, der er overtaget »i fossil Tilstand«. Det bekræftes ogsaa af denne Undersøgelse, men Forf. har iøvrigt paa flere væsentlige Punkter korrigeret de af Bernh. Olsen opstillede »Love« for Folkedragtens Udviklingshistorie.

4.

Nordiske Undersøgelser af de russiske Statsarkiver.

Af Aage Friis.

De russiske Statsarkiver har før Verdenskrigen kun i meget ringe Grad været benyttede af danske Historikere; Camillus Nyrop fik 1890 i Moskwa nogle Oplysninger om Grev Valdemar Kristian, og et enkelt utrykt Aktstykke fra det 18. Aarhundrede blev tilfældig tilgængeligt for Edv. Holm. Svenske Historikere har for de ældre Tider frem til det 18. Aarhundrede benyttet ikke lidet russisk Arkivstof, og Professor Yngvar Nielsen har i sin Tid kunnet offentliggøre en Del russisk diplomatisk Materiale vedrørende Nordens Historie i Tiden omkring 1814.

Dansk Historieforskning har med Rette længe interesseret sig for de russiske Arkiver. Enhver nyere Behandling af de afgørende Faser i Danmarks Forhold til Udlandet i de senere Aarhundreder viser, at de russiske Arkiver maa indeholde vigtigt Materiale paa Grund af den store Rolle, Forholdet til Rusland spillede for dansk Udenrigspolitik.

I 1901 ønskede jeg af Hensyn til mit Arbejde med den Bernstorffske Periode at faa Adgang til russiske Arkiver. Jeg gjorde indledende Skridt gennem Thor Lange, der viste en levende Interesse for alt, hvad der var Dansk; han mente at kunne faa lukket op for mig og indbød mig til at bo hos sig i Moskwa, hvor det gamle udenrigsministerielle Arkiv med Akter indtil Aar 1800 fandtes.

Tilfældige Omstændigheder hindrede mig dengang i at komme til Rusland; 1915 døde Thor Lange. Efter Verdenskrigen satte jeg mig atter i Bevægelse for at faa Adgang til de russiske Arkiver, men nu i første Række for at faa udredet det nordslesvigske Spørgsmaal.

Gennem Sovjetdelegationen i København henvendte jeg mig i 1924 til Regeringen i Moskwa. Beredvillig gav denne mig Til-